

Maria-Rosa Lloret & Clàudia Pons-Moll (ed.), *L'adaptació de manlleus en català i en altres llengües romàniques*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 2021, 200 p., ISBN: 978-84-9168-743-6.

En un món cada dia més globalitzat, en què l'ús de les noves tecnologies de la informació i la comunicació és cada vegada més ampli i s'expandeix contínuament, i que, sobretot durant les darreres dècades, ha viscut una diversificació excepcional pel que fa al nombre i l'origen territorial dels immigrants, l'obra que teniu a les mans omple un buit injustificat en la bibliografia lingüística. El llibre *L'adaptació de manlleus en català i en altres llengües romàniques* està publicat per Edicions de la Universitat de Barcelona i coordinat per les professores i investigadores de la Universitat de Barcelona Maria-Rosa Lloret i Clàudia Pons-Moll. Aquest monogràfic permetrà entendre la influència que el contacte de llengües, la necessitat de donar nom a noves realitats, fets o conceptes, o la generalització de l'aprenentatge de llengües estrangeres poden tenir en el cabal lèxic i en les característiques fonològiques i fonètiques de les unitats que l'integren. L'objectiu del volum va més enllà d'oferir una llista de les estratègies d'adaptació que s'apliquen en les diferents llengües i, com expressen les coordinadores en les pàgines introductòries, també pretén servir de diagnòstic per visualitzar la productivitat dels fenòmens fonològics que caracteritzen una llengua concreta, mostrar de quina manera determinats canvis s'ajusten a principis universals i preveure quins seran els patrons que apareixeran en l'adquisició d'una llengua addicional. A més d'un primer capítol introductori elaborat per les coordinadores, el llibre compta amb cinc capítols sobre l'adaptació fonològica dels manlleus en les llengües romàniques i un capítol final centrat en la repercussió de la incorporació de manlleus al català en la normativa. En el llibre hi trobam una representació àmplia de llengües i varietats (català, espanyol, francès estàndard europeu i francès quebequès, italià, portuguès europeu i portuguès del Brasil, i sard campidanès i logudorès) i d'enfocaments metodològics i teòrics. Coordinar una obra d'aquestes característiques no deu haver estat una tasca

fàcil, sinó el resultat d'una feina acurada de revisió dels esborranys, de contrastar les dades i de cercar l'impacte que pot tenir l'estudi d'aquestes estructures en la societat. Això afavoreix que l'obra pugui ser d'interès per a un grup ampli de lectors, des d'estudiants de graus en llengües fins a agents i usuaris de la normativa (administració educativa, assessors lingüístics, professors, escriptors, periodistes, etc.), passant per investigadors en lingüística. Al mateix temps, és un llibre que, a més de respondre moltes preguntes, en genera de noves, que podran ser abordades en el futur des de camps d'estudi tan diversos com l'ensenyament i aprenentatge de llengües, la lingüística teòrica i descriptiva, la sociolingüística, l'estandardologia, l'anàlisi del discurs, i la història de la llengua, entre molts altres.

El capítol «Alegreto/allegretto: reflexions a l'entorn de l'adaptació dels italianismes», de Glòria Claveria Nadal (Universitat Autònoma de Barcelona), constitueix una primera aproximació als fenòmens d'adaptació formal dels italianismes de l'espanyol (i, en menor mesura, també del català) i als canvis que han experimentat al llarg del temps. L'autora usa diverses fonts: per al castellà, el *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico* (DECH) i els diccionaris inclosos en el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española*, i també els italianismes incorporats al *DRAE* (2011); i per al català, les dades recollides a *Gli italianismi nel catalano: Dizionario Storico-Etimologico*. S'analitzen tres posicions diferents en relació amb el mot: la posició inicial, la posició interior i la posició final. Es conclou que, mentre que hi ha processos que es mantenen durant tota la història, com ara l'epèntesi inicial *e-* (*stucco* > *estuco* 'estuc', *svelto* > *esvelto* 'esvelt'), entès com un procés de reparació de l'estructura *s* seguida de consonant, n'hi ha d'altres que són més variables, com ara els canvis que tenen lloc a final de mot. Així doncs, al llarg dels segles s'observa un increment del manteniment de la vocal final i l'aparició de manlleus amb *-i* (*broccoli* > *brócoli* 'bròquil', *confetti* > *confeti* 'confeti, paperets'), que, tot i que en la llengua d'origen són en plural, en la llengua de destinació es reinterpreten com a formes de singular. Així doncs, l'autora considera que en els manlleus s'hi observen en general dues forces: una que tendeix a conservar la forma d'origen i l'altra que, en canvi, en cerca l'acomodació a la llengua receptora.

Marie-Hélène Côté (Université de Lausanne), a l'«Adaptation des emprunts de l'anglais en français : variation dialectale, phonologie, lexicographie», compara els manlleus de l'anglès en dues varietats de francès: el francès estàndard europeu i el quebequès, les quals divergeixen en una sèrie de factors, com ara el seu sistema segmental, el grau i la natura del contacte amb l'anglès, la varietat d'anglès amb què estan en contacte, i la percepció social dels préstecs de l'anglès. L'autora organitza el capítol entorn de dues preguntes de recerca: (a) els efectes de la forma fònica i la forma gràfica en l'adaptació dels manlleus en cadascuna de les varietats estudiades i (b) els factors

que provoquen diferències en l'adaptació dels manlleus en les dues diferents varietats. Per poder donar resposta a aquestes preguntes, s'analitza un corpus de manlleus de l'anglès de dos diccionaris: el *Petit Robert* per al francès estàndard europeu i l'*Usito* per al francès quebequès. Els resultats apunten cap a una influència més marcada de la grafia en el francès europeu estàndard que en el quebequès i, contràriament, cap a una alineació més freqüent de les formes manllevades amb la forma fònica de la llengua d'origen en francès quebequès. La varietat d'anglès que està en contacte amb el francès sembla que també hi té un efecte. A tall d'exemple, en el *Petit Robert* el so [ɑ] (grafia <a>) s'adapta a [o], però es manté com a [ɑ] en l'*Usito* (*hall* [hɑl] 'entrada, vestíbul' > *h[o]l* al *Petit Robert* i *h[ɑ]l* a l'*Usito*), fet que segons l'autora pot tenir a veure amb un timbre més tancat d'aquestes vocals en les varietats britàniques que en les nord-americanes.

El treball «Word-initial heterosyllabic clusters in loanword adaptation: from Catalan, Spanish and Italian loanwords into Sardinian», de Rosangela Lai (Universitat di Pisa), tracta l'adaptació fonològica de grups consonàntics heterosil·làbics en manlleus del sard d'origen català, espanyol i italià des dels inicis de l'edat mitjana fins avui dia. L'autora fa un tractament diferenciat del logudorès, la varietat parlada al nord i al centre de l'illa de Sardenya, i el campidanès, varietat del sud, motivat pel fet que ambdues varietats tenen un grau d'acceptació diferent dels grups consonàntics a començament de mot. A grans trets, es podria dir que el logudorès és més restrictiu que el campidanès, cosa que li permet explicar el comportament diferent que tenen les dues varietats a l'hora d'adaptar els manlleus. El capítol s'estructura a partir de diferents tipus de grups consonàntics que es troben a inici de mot, com ara les estructures de essa més consonant i les que tenen geminades inicials, concretament /tʃʃ/, /ʃʃ/ i /rr/. L'autora conclou que el sard mostra un patró d'estratificació lèxica, és a dir, presenta estratègies diferents d'acomodació dels manlleus segons si el lèxic és natiu, és a dir, del sard, o si són manlleus que han entrat a la llengua a partir de l'edat mitjana. Aquest patró el trobam en determinats grups consonàntics, com ara les africades palatoalveolars sordes (*su chinisu* [su dʒi' nizu] 'la cendra' però *su chinesisu* [su tʃi' nezu] 'el xinès'), però no en d'altres com ara les fricatives palatals sordes. Les dues varietats diatòpiques analitzades difereixen pel que fa al nombre de manlleus d'origen català i castellà, ja que el logudorès té un nombre més elevat de manlleus de l'espanyol en comparació amb el nombre més alt de manlleus del català que té el campidanès; i també pel que fa a les diferents estratègies aplicades, atès que el logudorès presenta una [i] epentètica inicial abans dels grups *sc-*, però el campidanès una [a] abans de les ròtiques.

Al capítol «Estratègies en l'adaptació de manlleus en català i en altres llengües romàniques», Clàudia Pons-Moll (Universitat de Barcelona) explora de manera

contrastiva els mecanismes diferents que usen una sèrie de llengües romàniques (català, espanyol, italià, portuguès europeu i portuguès del Brasil) a l'hora d'incorporar manlleus, sobretot de l'anglès. Les estratègies analitzades són la importació diferencial o no reparació, l'adaptació a la fonologia nativa, la reparació divergent, la reparació innecessària, l'emergència del no marcat i la interacció de fenòmens en un mateix manlleu. L'aplicació de cadascuna d'aquestes estratègies no depèn de la llengua, sinó del tipus d'estructura implicada, el fenomen o la posició estructural del fenomen que s'analitza. L'autora il·lustra cada estratègia a partir de dades i fenòmens concrets, que corresponen a llengües i varietats diferents, i que tenen lloc en el nivell segmental o suprasegmental. Per exemple, quan es tracta el mecanisme d'adaptació del manlleu a la fonologia nativa, es presenten exemples com l'adaptació de les aproximants retroflexes i alveolars sonores a la ròtica vibrant i bategant en català ([ɹ]emake > [r]emake 'fer una nova versió d'una pel·lícula'), l'adaptació dels diftongs [eɪ] i [oʊ] mitjançant una vocal llarga en italià (b[eɪ]by > b[é:]by 'nadó') o la conversió en oxítons de mots que acaben en consonant i que són paroxítons o proparoxítons en anglès ([ɪ]nstagram > Instagr[á]m), entre d'altres. Tanmateix, aquests fenòmens no sempre es troben de manera aïllada, sinó que és possible que ocorrin simultàniament en un mateix mot, cosa que es coneix com la *interacció de fenòmens*, que pot generar situacions diferents que van des d'una nativització total, en què tots els processos s'apliquen, passant per patrons mixtos o l'aplicació d'un procés i la no aplicació de l'altre, fins arribar a una manca absoluta de nativització, en què no s'aplica cap procés. L'autora clou el capítol valorant la importància de l'estudi dels manlleus, en tant que permet preveure els patrons que emergiran en l'adquisició de la fonologia d'una llengua addicional.

Marina Vigário (Universidade de Lisboa), a «Loanword adaptations and European Portuguese segmental phonology», investiga les estratègies emprades pels parlants de portuguès europeu, tot i que també hi ha alguna referència al portuguès brasiler pel que fa a l'adaptació de diferents sons dels manlleus d'origen anglès. Concretament, el capítol se centra en la fricativa glotal [h], les africades [tʃ] i [dʒ], l'aproximant [ɹ], les consonants nasals en posició de coda, el so vocàlic [ʌ] en posició tònica, el diftong [əʊ] i els diftongs creixents ([j]/[w] + V). El treball se centra en les pronunciacions que usen els parlants de portuguès estàndard dels manlleus recollits a obres com el diccionari de Costa (1990), el *Dicionário de Estrangerismos* i també la base de dades *FrePOP* (Vigário *et alii* 2015). L'autora reïx en l'anàlisi dels mecanismes d'adaptació de sons o grups de sons propis de l'anglès i, a més, aporta informació nova sobre temes controvertits relacionats amb l'inventari segmental del portuguès europeu. Concretament, l'autora troba evidència consistent de l'existència de semivocals i també fricatives subjacents i, en canvi, de la no existència d'oclusives labialitzades, vocals centrals no

baixes, vocals nasals i ròtiques uvulars subjacents. En general, s'observa que els canvis efectuats als mots manllevats respecten la fonologia nativa. L'autora espera que les dades aportades puguin fer una contribució positiva al desenvolupament de models més generals d'adaptació dels manlleus.

El darrer capítol recull les aportacions que varen fer diferents especialistes (Xavier Fargas, del TERMCAT, Centre de Terminologia, Judit Freixa, de IULA-Universitat Pompeu Fabra, Mercè Lorente, de l'Institut d'Estudis Catalans i IULA-Universitat Pompeu Fabra i Ernest Rusinés, de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals) en la taula rodona «Descripció i norma en la incorporació de manlleus al català», moderada per Francesc Xavier Vila (Universitat de Barcelona). El debat pretenia reflexionar sobre el paper que han de tenir l'acadèmia i els mitjans de comunicació en la incorporació de manlleus en català i analitzar les actuacions que es duen a terme des de diferents institucions en el procés de normalització i estandardització de la llengua catalana. La discussió es va articular entorn a cinc temes: (a) la diversitat denominativa, (b) la utilitat i la legitimitat de les institucions normatives, (c) el tractament dels fenòmens de contacte de llengües, (d) l'origen dels manlleus i els calcs, i (e) l'anàlisi de la implantació i les polítiques de difusió. En general, la diversitat denominativa amb què es fa referència als fenòmens de contacte no és vista com un problema, per bé que, segons Ernest Rusinés, cal una certa tendència a l'austeritat terminològica i l'ús d'etiquetes transparents per facilitar la tasca de revisió dels textos orals i escrits. Tots els especialistes manifesten el seu acord sobre la utilitat i la legitimitat de les institucions normatives. Judit Freixa hi afegeix que és important que hi hagi mecanismes que afavoresquin que els parlants parlin sense por d'emprar paraules que no són al diccionari. En relació al tractament dels fenòmens de contacte de llengües, Xavier Fargas manifesta que actualment el TERMCAT, a diferència de fa uns anys, prioritza la forma catalana creada amb recursos propis a la forma estrangera. Rusinés mostra la seva preocupació per determinades actituds que circulen sobretot a les xarxes socials d'anteposar els gustos personals als criteris lingüístics o filològics a l'hora de proposar determinades solucions lèxiques i no d'altres. L'origen dels manlleus és sobretot anglès i espanyol, i se sol trobar una relació entre la llengua d'origen i determinats camps semàntics concrets. Per exemple: els mots que provenen de l'anglès solen relacionar-se amb la recerca científica o les noves tecnologies. Per acabar, tots els participants estan d'acord que la implantació dels manlleus és millorable i la difusió encara és limitada. Freixa considera que és important estudiar altres fenòmens que dificulten la vehiculació de determinades formes, com ara la incomoditat d'usar la forma correcta quan el parlant sap que no és la més freqüent, i Lorente destaca la importància dels estudis

d'implantació. Rusinés pensa que de vegades oferir solucions singulars (com ara *cotxe multiusuari* per *carsharing*) pot ser limitador.

En resum, *L'adaptació de manlleus en català i en altres llengües romàniques* aporta una gran quantitat de dades, provinents de diverses llengües i varietats romàniques, algunes fins aleshores encara poc explorades, que permet tenir una visió rigorosa del funcionament de la fonologia dels manlleus. Ben segur que es convertirà en una obra de referència i en una eina de treball indispensable per a investigadors, professors, estudiants i usuaris professionals i no professionals de la llengua.

MARIA DEL MAR VANRELL BOSCH
Universitat de les Illes Balears
mm.vanrell@uib.cat
ORCID 0000-0001-8292-487X